

С. О. СІЛЬЧЕНКО,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри трудового права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВІДНОСИН У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ

У статті виявлено і досліджено деякі тенденції правового регулювання інформаційних відносин у системі обов'язкового соціального страхування. Засвідчено активний розвиток цих відносин. Зроблено висновок про існування специфічних інформаційних прав та обов'язків суб'єктів соціального страхування. Наголошено, що забезпечення повного інформування про значимі аспекти реалізації суб'єктивних прав і обов'язків особи у сфері соціального страхування є важливою гарантією їх реалізації і захисту.

Ключові слова: соціальне страхування, інформаційні відносини, правове регулювання, права, обов'язки.

Постановка проблеми. Розвиток правової системи України створює нові можливості для реалізації прав людини, її свобод та інтересів. Правники не залишають поза увагою дослідження ціннісних аспектів права, інших питань, пов'язаних із цією проблематикою [1]. Право не може існувати як річ у собі поза межами людської особистості, її соціальних зв'язків. Особа за фактом народження, завдяки своїй особливій природі володіє певними невідчужуваними правами. Ю. С. Разметаєва справедливо відзначає, що саме людська гідність та індивідуальність надають людині якість суб'єкта права, який у силу свого буття володіє певними правами [2, с. 6].

Суттєвому розширенню правового статусу людини і громадянина останнім часом сприяють розвиток інформаційного суспільного простору, проникнення інформаційних технологій до всіх сфер людського буття. Ці процеси кардинально змінили наш світ, тому створення і накопичення інформації, можливості поширювати її та розпоряджатися нею породжують нові можливості у всіх сферах соціального буття. Слід погодитися з В. С. Політанським, який наголошує, що право на інформацію в тій чи іншій мірі стосується кожної зі сфер суспільних відносин [3, с. 62]. Ці процеси не оминули і соціальне страхування як важливий інструмент соціального захисту. Реалізація соціальних прав та інтересів, пов'язаних з отриманням матеріальних благ і соціальних послуг, опосередковується значним інформаційним обміном між застрахованими, страхувальниками та фондами соціального страхування.

Метою статті є з'ясування сутності та змісту інформаційних відносин, що існують у системі соціального страхування в Україні, виявлення тенденцій їх правового регулювання, зумовлених формуванням і розвитком права на інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні дослідження правових відносин, що опосередковують інформаційний обмін, реалізацію права на інформацію та її захист, здійснювали такі науковці, як І. В. Аристова, В. М. Брижко, А. М. Лушніков, М. В. Лушнікова, В. В. Коваль, Т. А. Костецька, О. В. Нестеренко, Є. Пілат, А. В. Цибульська, Г. І. Чанишева, Р. І. Чанишев, О. Чуприна та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Традиційно право на інформацію науковці аналізують як предмет правового регулювання конституційного права або розглядають його в контексті формування інформаційного права [3–6]. Останніми роками у трудовому праві також з'явилися наукові дослідження, присвячені різним аспектам реалізації права на інформацію під час використання найманої праці [7; 8]. Такі роботи варто вітати, адже під час реалізації права на працю, а також у межах правових відносин, що складають предмет трудового права, утворюються численні інформаційні зв'язки між працівниками і роботодавцями.

Здійснення особою права на працю нерозривно пов'язане з можливістю скористатися потенціалом соціального страхування у разі настання страхового випадку або для запобігання такій імовірності. Надання матеріального забезпечення і соціальних послуг у межах соціального страхування передбачає активний інформаційний обмін між застрахованим, роботодавцем та страховиком. Тому дослідження різних аспектів правового регулювання інформаційних відносин у зв'язку зі здійсненням обов'язкового соціального страхування є цілком актуальними.

Аналізуючи соціально-страхове законодавство, можна виділити певні тенденції у правовому регулюванні цих відносин.

Передусім слід констатувати *суттєве зростання обсягу інформаційного обміну між працівниками, роботодавцями та страховиками*. Наприклад, під час укладення трудового договору чинне законодавство передбачає необхідність подання особою, яка працює, довідки про реєстраційний номер облікової картки платника податків (підп. 70.12.1 ст. 70 Податкового кодексу України [9]), а також свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування (п. 17 Порядку видачі свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22.08.2000 р. № 1306 [10]). Ці документи використовуються роботодавцями для виконання ними функцій податкового агента в частині адміністрування податку на доходи фізичних осіб та єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (далі – ЄСВ).

Як визначено в п. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [11], посвідчення застрахованої особи в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування – це спеціальний документ у вигляді електронної смарт-картки з візуальними персоніфікованими ознаками, який забезпечує документування, збереження і використання індивідуальної інформації про набуті застрахованою особою права у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, на якому може зберігатися інша інформація для забезпечення захисту прав застрахованих осіб на отримання коштів та послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням.

Наявність у фізичної особи цього посвідчення платник ЄСВ має перевіряти під час її працевлаштування. Цей обов'язок встановлено п. 7 ч. 2 ст. 6 Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Також необхідність подання свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування передбачається ст. 49 проекту Трудового кодексу України [12].

Також відповідно до ч. 3 ст. 24 КЗпП України працівник не може бути допущений до роботи без укладення трудового договору, оформленого наказом чи розпорядженням власника або уповноваженого ним органу, та повідомлення центрального органу виконавчої влади з питань забезпечення формування та реалізації державної політики з адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування про прийняття працівника на роботу в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 17.06.2015 р. № 413 «Про порядок повідомлення

Державній фіскальній службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу» [13] визначено, що таке повідомлення здійснюється роботодавцем до територіальних органів Державної фіскальної служби за місцем обліку їх як платника єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування за встановленою формою до початку роботи працівника за укладеним трудовим договором.

Наступним важливим аспектом функціонування соціального страхування в сучасних умовах є *широке використання баз даних та інформаційних систем*. Зокрема, інформація щодо сплати і використання ЄСВ накопичується у Державному реєстрі загальнообов'язкового державного соціального страхування. Він створюється як організаційно-технічна система, призначена для накопичення, зберігання та використання інформації про збір та ведення обліку ЄСВ, його платників та застрахованих осіб, що складається з реєстру страхувальників та реєстру застрахованих осіб.

Інформація з Державного реєстру має використовуватися з додержанням вимог законів України «Про інформацію» та «Про захист персональних даних» виключно для потреб, пов'язаних зі здійсненням окремих видів загальнообов'язкового державного соціального страхування, а також для призначення всіх видів державної соціальної допомоги та субсидій для відшкодування витрат на оплату житлово-комунальних послуг, придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива, виявлення фактів використання праці неформальних працівників та порушень законодавства про працю та для обміну інформацією з Централізованим банком даних з проблем інвалідності.

Законом України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [14] передбачено створення електронного реєстру листків непрацездатності, що являє собою систему накопичення, зберігання та використання інформації про видані, продовжені та обліковані листки непрацездатності. Його функціонування дозволить, з одного боку, забезпечити права застрахованих на своєчасне отримання страхових виплат, а з іншого – уникнути та попередити можливі зловживання щодо використання страхових коштів.

Варто відзначити, що *правове регулювання інформаційних відносин у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування не пішло шляхом створення особливого правового режиму для цієї сфери*. Воно ґрунтується на загальних приписах інформаційного законодавства. Як визначено ч. 1 ст. 13 Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [15], інформація у сфері загальнообов'язкового державного соці-

ального страхування використовується з дотриманням вимог, передбачених законодавством про інформацію.

Забороняється розголошувати без згоди застрахованої особи відомості про страховий стаж, страхові випадки, результати медичних обстежень, суми одержуваних виплат тощо, крім випадків, встановлених законом. Страховики через засоби масової інформації зобов'язані роз'яснювати населенню права та обов'язки, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування. Страховики надають страхувальникам та застрахованим особам консультації з питань загальнообов'язкового державного соціального страхування на безоплатній основі.

Грунтуючись на принципах, визначених Основами законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, інші закони, присвячені регламентації окремих видів соціального страхування, лише закріплюють специфічні інформаційні права і обов'язки страховиків, страхувальників і застрахованих.

Так, платники ЄСВ як учасники інформаційних відносин наділені певними інформаційними правами, зокрема: безоплатно отримувати від органів доходів і зборів та Пенсійного фонду в межах їх компетенції інформацію, необхідну для виконання обов'язків, покладених на платника згідно із законом, а також для підтвердження надходження до Пенсійного фонду сплачених платником сум єдиного внеску. Вони мають виконувати і певні інформаційні обов'язки: пред'являти на вимогу застрахованої особи, на користь якої він сплачує єдиний внесок, повідомлення про взяття на облік як платника єдиного внеску, надавати інформацію про сплату єдиного внеску, в тому числі в письмовій формі.

Також інформаційними правами та обов'язками наділені органи Пенсійного фонду України, Державної фіскальної служби України, які фактично є розпорядниками і володільцями публічної інформації щодо сплати і використання ЄСВ у розумінні інформаційного законодавства.

Ці обов'язки певною мірою виконують функцію гарантування прав застрахованих осіб. Так, за ч. 14¹ Закону України «Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування» Пенсійний фонд та його територіальні органи зобов'язані надавати безоплатно на вимогу застрахованих осіб інформацію, що міститься на їх персональних облікових картках у реєстрі застрахованих осіб Державного реєстру.

Саме шляхом перевірки інформації, поданої застрахованим, а також тієї, яка наявна в інформацій-

них системах відповідних державних органів та органів соціального страхування, здійснюється розслідування страхових випадків з метою визначення обґрунтованості призначення матеріального забезпечення та соціальних послуг з окремих видів соціального страхування. Так, наприклад, перевірка достовірності даних, які є підставою для надання особі статусу безробітної та виплати їй матеріального забезпечення, проводиться центрами зайнятості шляхом:

звіряння наданої особою інформації з відомостями, наявними в Державній податковій адміністрації України, Пенсійному фонді України, у державних реєстраторів;

використання даних вищевказаних органів, Державного департаменту нагляду за додержанням законодавства про працю, контрольно-ревізійних органів цільового використання коштів Фонду;

проведення центром зайнятості перевірки достовірності зазначених у довідках про середню заробітну плату даних та записів у трудових книжках безпосередньо на підприємствах, в установах, організаціях та у фізичних осіб, які використовують найману працю, у порядку, встановленому законодавством.

У статусі учасників системи соціального страхування в Україні обсяг інформаційних прав і обов'язків постійно збільшується. Так, наприклад, ст. 15 Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» закріплює за роботодавцями як страхувальниками з-поміж трьох статутних прав два інформаційних, а саме: на безоплатне отримання в органах Фонду інформації про порядок використання його коштів, а також отримання інформації про результати проведення перевірки використання коштів Фонду. Так само серед дев'яти обов'язків визначено шість, які пов'язані із задоволенням інформаційних потреб, гарантуванням права на інформацію страхувальників та застрахованих.

Висновки. Отже, аналіз окремих тенденцій правового регулювання інформаційних відносин у системі соціального страхування в Україні дозволяє засвідчити їх динамічний розвиток, що спирається на базові приписи інформаційного законодавства. Проте специфіка соціального страхування обумовлює встановлення широкого спектра специфічних інформаційних прав та обов'язків. Крім того, слід зазначити, що забезпечення безперешкодного і повного інформування про будь-які значимі аспекти реалізації суб'єктивних прав і обов'язків особи у сфері соціального страхування стало однією з важливих гарантій їх реалізації і захисту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина : навч. посіб. / А. С. Пазенок. – Київ : Академвидав, 2010. – 176 с.
2. Разметаєва Ю. С. Права людини як фундаментальна цінність громадянського суспільства : монографія / Ю. С. Разметаєва. – Харків : Фінарт, 2013. – 196 с.
3. Політанський В. С. Право на інформацію як фундаментальне право людини : монографія / В. С. Політанський. – Харків : Право, 2017. – 208 с.
4. Цибульська А. В. Право на доступ до інформації в Україні: конституційно-правовий аспект / А. В. Цибульська // Вісн. Дніпропетр. ун-ту ім. Альфреда Нобеля. Серія «Юрид. науки». – 2013. – №2 (5). – С. 49–54.
5. Пілат Є. Право на доступ до інформації як елемент правового статусу особи / Є. Пілат // Вісн. Львів.ун-ту. Серія юрид. – 2010. – Вип. 50. – С. 127–132.
6. Соскін О. Передумови формування в Україні інформаційного права / О. Соскін // Право України. – 2005. – № 11. – С. 99–103.
7. Чанишева Г. І. Право на інформацію за трудовим законодавством України : монографія / Г. І. Чанишева, Р. І. Чанишев. – Одеса : Фенікс, 2012. – 176 с.
8. Лушникова М. В., Право на інформацію суб'єктів трудового права / М. В. Лушникова, А. М. Лушников // Государство и право. – 2004. – № 6. – С. 42–48.
9. Податковий кодекс України : від 02.12.2010 № 2755-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 13–14, 15–16, 17. – Ст. 112.
10. Порядок видачі свідоцтва про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : затв. постановою Каб. Міністрів України від 22.08.2000 № 1306 // Уряд. кур'єр. – 2000. – 8 верес. (№ 34).
11. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 08.07.2010 № 2464-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2011. – № 2–3. – Ст. 11.
12. Проект Трудового кодексу України. Доопрацьований реєстр № 1658 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221.
13. Про порядок повідомлення Державній фіскальній службі та її територіальним органам про прийняття працівника на роботу : постанова Каб. Міністрів України від 17.06.2015 № 413 // Офіц. вісн. України. – 2015. – № 50. – Ст. 1612.
14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відом. Верхов. Ради України. – 1999. – № 46–47. – Ст. 403.
15. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування : Закон України від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1998. – № 23. – Ст. 121.

REFERENCES

1. Pazenok A. S. (2010) *Prava ta svobody liudyny i hromadianyna [The rights and freedoms of man and citizen]* K. : Akademvydav, [In Ukrainian]
2. Razmetaieva Yu. S. (2013) *Prava liudyny yak fundamentalna tsinnist hromadianskoho suspilstva [Human rights as a fundamental value of civil society]* Kh. : Fynar [In Ukrainian]
3. Politanskyi V. S. (2017) *Pravo na informatsiiu yak fundamentalne pravo liudyny [The right to information as a fundamental human right]* Kharkiv : Pravo, [In Ukrainian]
4. Tsybulska A. V. (2013) *Pravo na dostup do informatsii v Ukraini: konstytutsiino-pravovyi aspekt [The right of access to information in Ukraine, constitutional and legal aspect]* *Visnyk Dnipropetrovskoho un-tu im. Alfreda Nobelia. Seriiia «Yurydychni nauky»*. – *Bulletin of Dnipropetrovsk Univ them. Alfred Nobel. Series «Jurisprudence, 2 (5), 49–54.* [In Ukrainian]
5. Pilat Ye. (2010) *Pravo na dostup do informatsii yak element pravovoho statusu osoby [The right of access to information as part of the legal person status]* *Visnyk Lviv.un-tu. Seriiia yuryd. – Bulletin of Lviv University. A series of legal science, 50, 127–132.* [In Ukrainian]
6. Soskin O. (2005) *Peredumovy formuvannia v Ukraini informatsiinoho prava [Background formation in Ukraine Information Law]* *Pravo Ukrainy. – Law of Ukraine, 11, 99–103.* [In Ukrainian]

7. Chanysheva H. I., Chanyshv R. I. (2012) Pravo na informatsiiu za trudovym zakonodavstvom Ukrainy [The right to information on labor laws Ukraine] Odesa : Feniks, [In Ukrainian]
8. Lushnykova M. V., Lushnykov A. M. (2004) Pravo na ynformatsiyu sub'ektiv trudovoho prava [Right to the info actors labor law] *Hosudarstvo y pravo. – State and Law*, 6, 42–48. [In Ukrainian]
9. Podatkovi kodeks Ukrainy vid 02.12.2010 r. # 2755-VI [Tax Code of Ukraine of 02.12.2010. Number 2755-VI] (2011) *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – Supreme Council of Ukraine*, 13–14, 15–16, 17, 112. [In Ukrainian]
10. Poriadok vydachi svidotstva pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia, zatv. postanovoiu Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 22.08.2000 r. # 1306 [The issuance of the certificate of compulsory state social insurance approved. Cabinet of Ministers of Ukraine of 22.08.2000 p. 1306] (2000) *Uriad. kurier. – Governmental Courier*, 34 [In Ukrainian]
11. Pro zbir ta oblik yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 08.07.2010 r. # 2464-VI [On the collection and accounting of a single fee for obligatory state social insurance: the Law of Ukraine of 08.07.2010 p. 2464 number-VI] (2011) *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – Supreme Council of Ukraine*, 2–3, 11. [In Ukrainian]
12. Proekt Trudovoho kodeksu Ukrainy. Doopratsovanyi reistr # 1658. [Draft Labor Code of Ukraine. Modified registry number 1658] *w1.c1.rada.gov.ua* Retrieved from: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=53221. [In Ukrainian]
13. Pro poriadok povidomlennia Derzhavnii fiskalnii sluzhbi ta yii terytorialnym orhanam pro pryiniattia pratsivnyka na robotu : postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.06.2015 r. # 413 [On the order to the State Fiscal Service and its territorial bodies of the acceptance of the worker, the Cabinet of Ministers of Ukraine of 17.06.2015 p. 413] (2015) *Ofits. visn. Ukrainy. – Official Bulletin of Ukraine*, 50, 1612. [In Ukrainian]
14. Pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 23.09.1999 r. # 1105-XIV [On compulsory state social insurance law of Ukraine of 23.09.1999 p. 1105-XIV] (1999) *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – Supreme Council of Ukraine*, 46–47, 403.
15. Osnovy zakonodavstva Ukrainy pro zahalnooboviazkove derzhavne sotsialne strakhuvannia : Zakon Ukrainy vid 14.01.1998 r. # 16/98-VR [Basic Laws of Ukraine on compulsory social insurance: Law of Ukraine of 14.01.1998 p. Number 16/98-VR] (1998) *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy. – Supreme Council of Ukraine*, 23, 121. [In Ukrainian]

С. А. СИЛЬЧЕНКО

кандидат юридических наук, доцент, доцент кафедры трудового права
Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИНФОРМАЦИОННЫХ ОТНОШЕНИЙ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОГО СТРАХОВАНИЯ

В статье выявлены и исследованы отдельные тенденции правового регулирования информационных отношений в системе обязательного социального страхования. Констатируется активное развитие этих отношений. Сделаны выводы о существовании специфических информационных прав и обязанностей субъектов социального страхования. Отмечено, что обеспечение полного информирования о значимых аспектах реализации субъективных прав и обязанностей человека в сфере социального страхования является важной гарантией их реализации и защиты.

Ключевые слова: социальное страхование, информационные отношения, правовое регулирование, права, обязанности.

S. O. SILCHENKO

Associate Professor, Candidate of Legal Science, Associate Professor of Department of Labour Law
of Yaroslav Mudryi National Law University

LEGAL REGULATION OF THE INFORMATION RELATIONS IN THE SYSTEM OF SOCIAL INSURANCE

Problem setting. The development of the information society, prevalence of information technologies, led to the expansion of the legal status of human and citizen. These processes are also effect on social insurance. The expansion of information exchange between the insured, the insurers and the Social Insurance Funds creates new opportunities of realization the human rights for social protection.

Target of research. The clarification of the essence and content of information relations that exist in the system of social insurance in Ukraine, the analysis of trends in their legal regulation, which are caused by the development of the right to information.

Analysis of recent researches and publications. Theoretical research of legal relations which mediating information exchange, realization of the right to information and its protection, was conducted by such scientists: I. V. Aristova, V. M. Bryzhko, A. M. Lushnikov, M. V. Lushnikova, V. V. Koval, T. A. Kostetskaya, A. V. Nesterenko, E. Pilat, A. V. Tsibulskaya, G. I. Chanyшева, R. I. Chanyшев, A. Chuprina and others.

Article's main body. The realization of the right to employment is closely related to the need for social protection in case of the implementation of social risk. The provision of social security assumes an active informational exchange between the insured, the employers and the social insurance authorities. The development of the legal regulation of information relations in social insurance allows us to identify certain trends. The volume of information exchange between employees, employers and insurers has significantly increased. This has resulted in a wide use of databases and information systems in social insurance. The legal regulation of information relations in the social insurance system does not provide any special legal regime for this sphere. It is based on general requirements of information legislation. At the same time, the legal status of participants in the social insurance system in Ukraine, the scope of their informational rights and duties are constantly expanding.

Conclusions and prospects for the development. The informational relations in the social insurance system of Ukraine are dynamically developing by basing on the basic requirements of the information legislation. But the features of the social insurance are determinate the establishment of a wide range of special information rights and duties. At this time, the provision of unimpeded and complete informing on significant aspects of the realization of human rights and duties in the field of social insurance are the significant guarantee of their implementation and protection.

Key words: social insurance, information relations, legal regulation, rights, duties.